

ростом знания, даже если цены были бы низкими на сегодняшний день и гарантированными от роста в дальнейшем.

- Сам по-себе ценовой кризис – это всего лишь один из факторов развития открытого доступа. Даже если бы ученые не стали практиковать открытый доступ с целью преодолеть чрезмерную стоимость доступа к литературе, они практиковали бы его, чтобы извлекать выгоду из интернета, как мощной новой технологии с мировой аудиторией для немедленного распространения знания в электронном виде при нулевых затратах, поддающегося неограниченной обработке.
- Схематично история открытого доступа до 2009-го года представлена на временной оси движения открытого доступа ([timeline of the open-access movement](#)).

TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA OCHIQ ELEKTRON TA'LIM RESURLARINING TUTGAN ORNI

**Ganiyeva B.I. –Axborot kutubxona tizimlari kafedrası mudiri, p.f.n., dotsent
G`ulomova K., Yusupova K. – “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” magistratura
mutaxassisligi talabalari**

Maqola ta'lim tizimida ochiq axborot resurslaridan foydalanish masalalariga bag'ishlanadi. Fanlarni o'qitishda, mustaqil ishlashda, izlanishlar olib borishda turli fan o'qituvchilari, talabalar, izlanuvchilar uchun tavsiya etiladigan ochiq ta'limiy resurslar tahlil etilgan

РОЛЬ ОТКРЫТЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В РАЗВИТИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

**Ганиева Б.И., Гуломова К., Юсупова К.,
Ташкентский университет информационных технологий**

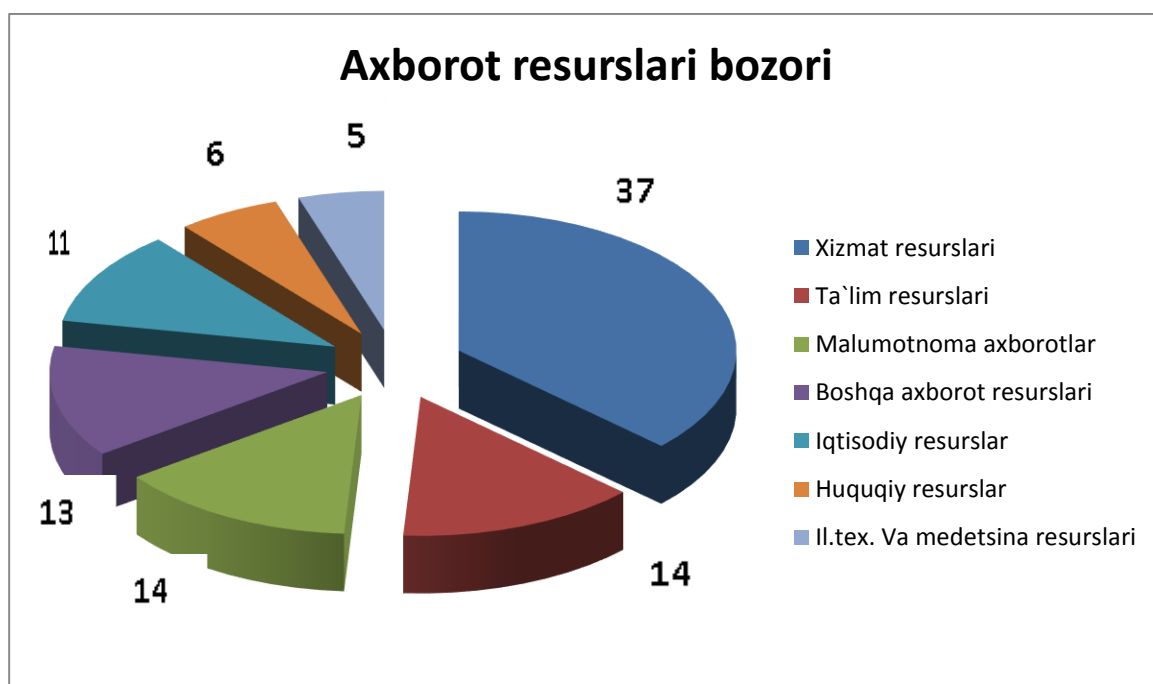
Статья посвящена актуальным вопросам использования открытых мировых ресурсов в системе высшего образования. Дана краткая характеристика открытых источников, рекомендуемых в использовании в преподавании различных дисциплин и самостоятельной работе студентов и докторантов.

Ta'lim tizimi O'zbekiston ijtimoiy taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. O'zbekistonda ta'lim tizimini yanada rivojlantirish istiqbollari biri ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish, jahon axborot resurslaridan foydalanish sifatini yanada oshirishdir.

Jahonda ta'lim sohasida ko'plab islohatlar olib borilmoqda. Turli xil masofaviy ta'lim tizimlarining joriy qilinishi, elektron ta'lim resurslari, shu jumladan, ochiq elektron ta'limiy resurslarning taqdim etilishi, shubhasiz, jahon ilm-fan taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shib kelmoqda. Ochiq ta'limiy resurslar 2001 yil jahon miqyosida Massachuset texnologik institutining (MIT)

Open Course Ware¹ loyihasi orqali yoyildi. Buning natijasida “ochiq content”, “ochiq ta’limiy kontent”, “ochiq ta’limiy resurslar”, “ochiq ta’lim texnologiyalari” kabi bir qator tushunchalar adabiyotlarda, virtual va real bahslarda uchray boshladi. Biroq, bugungi kunda keng tarqalgan “ochiq ta’limiy resurslar” atamasi, 2002-yil YUNESKO tomonidan tashkil etilgan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ochiq ta’lim tizimlari Xalqaro Forumida qo’llanildi. Bu Forumning maqsadi foydalanuvchilarga ochiq resurslardan qanday foydalanishni targ’ib etishdan iborat edi. 2010-yildan boshlab ochiq resurslar ingliz tilida so’zlashmaydigan boshqa mamlakatlar orasida ham keng targ’ib etila boshlandi.

Ochiq ta’limiy resurslar - bu erkin foydalanish uchun ochiq qo’yilgan yoki litsenziyangan, lekin erkin foydalanish, qayta ishlash ruxsat etilgan o’quv yoki ilmiy resurslardir². Ochiq resurslar o’zida turli xildagi ma’lumotlarni mujassamlashtirgan bo’ladi. Ochiq elektron resurslar tashkil etilgan tizimda undan qanday foydalanish, qidirish, resurslarni qanday olish mumkinligi batafsil yoritilgan bo’lishi lozim. Quyida axborot resurslarining bozori ko’rsatkichlarini keltirib o’tamiz. Bu ma’lumotlardan ko’rinib turibdiki, ta’lim resurslarining ahamiyati tobora oshib bormoqda. (1-rasm)

1-rasm. Axborot resurslari bozori statistikasi

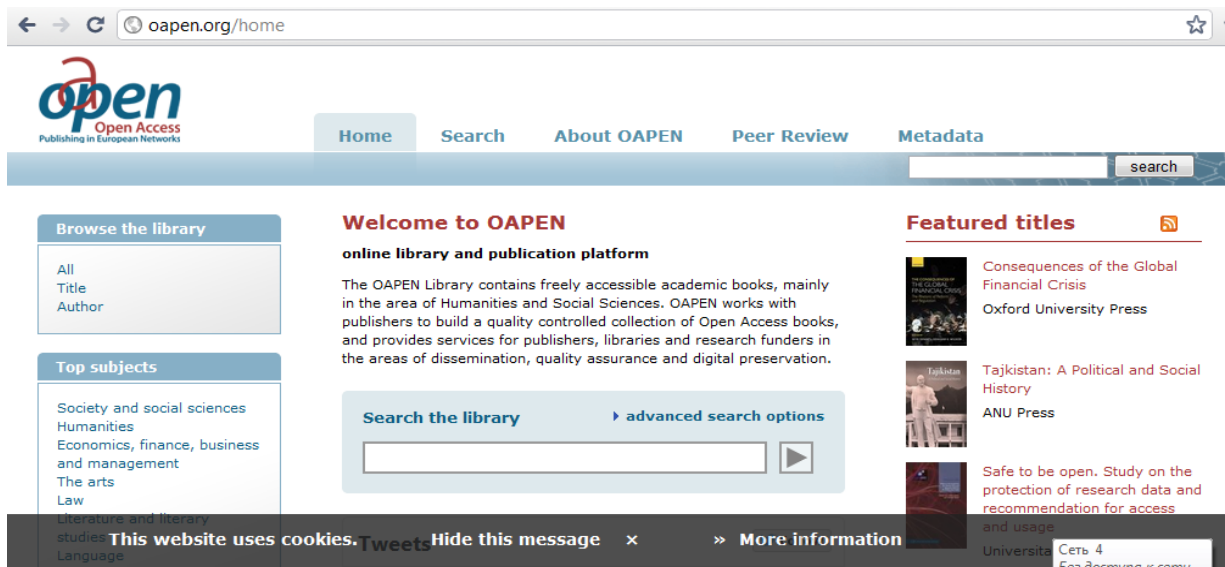
Bugungi kunda deyarli barcha mamlakatlarda ochiq elektron resurslar mavjud. Ular ta’lim tizimi va boshqa sohalar rivojida ulkan ahamiyat kasb etmoqda. Ochiq elektron resurslar taqdim etuvchi quyidagi tizimlarni keltirib o’tamiz:

OPEN (Open Access Publishing in European Networks) - bu tizim turli fan sohalari bo’yicha ya’ni, sotsiologiya, gumanitar fanlar, iqtisod, moliya, menejment, matematika, til, geografiya va

¹ <http://ocw.mit.edu>

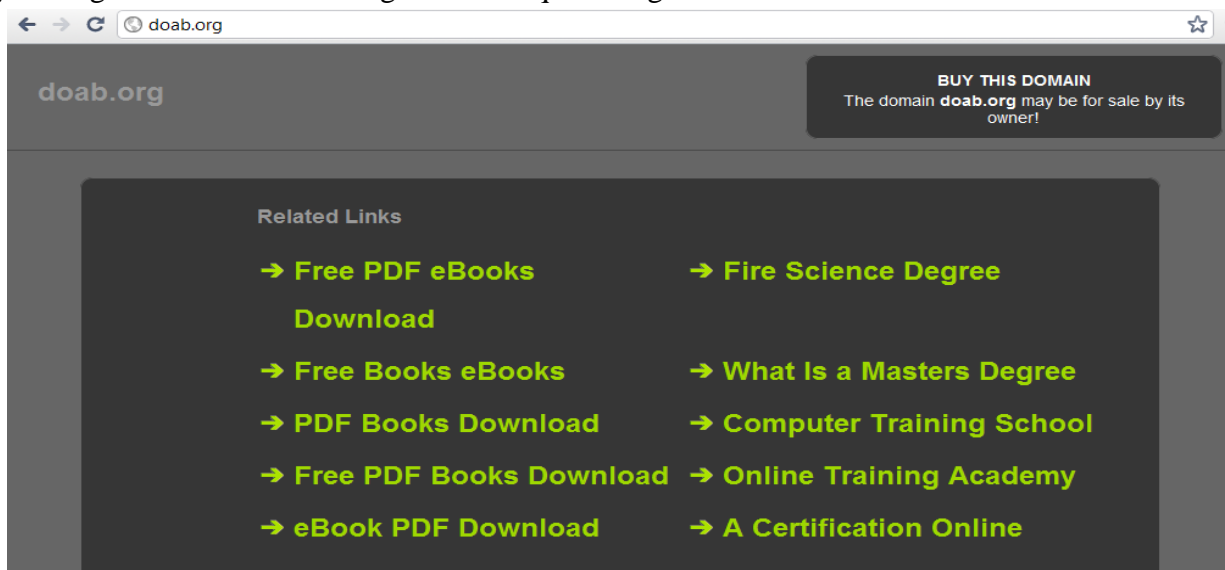
² Энди Лейн. Глобальные тенденции в развитии и использовании открытых образовательных ресурсов и их роль в реформе образования//Аналитическая записка.-Москва: Институт ЮНЕСКО по ИТ в образовании, 2010.-ноябрь.- С.2

boshqa sohalar bo'yicha 1600 dan ortiq elektron kitoblarning pdf. formatlarini taqdim etadi. Ma'lumotlarni faqat ingliz tilida olish mumkin.

2-rasm. OPEN sayti interfeysi

Doab (Directory of open access books) - ochiq foydalaishga taqdim etilgan to'liq matnli kitoblar katalogi. Bugungi kunda doab ga 50 dan ortiq nashriyotlar o'zlarining 1410 dan ortiq kitoblarini joylashtirganlar. Ma'lumotlar ingliz tilida taqdim etilgan.

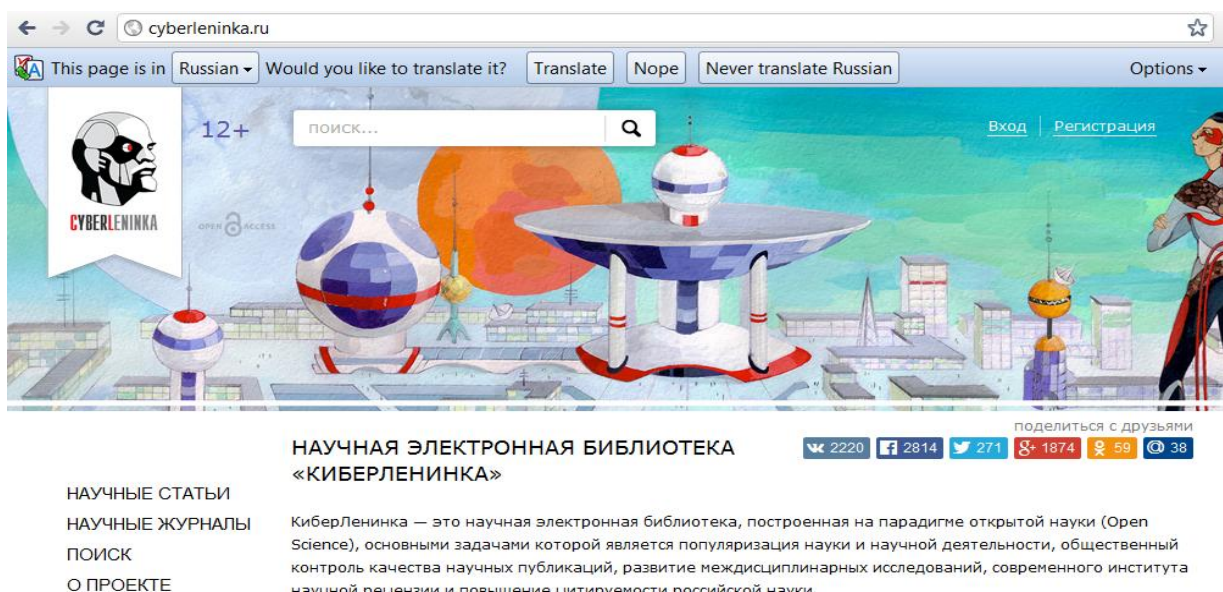
3-rasm. Doab sayti interfeysi

DOAJ (Directory of Open Access Journals) - bu litsenziyali jurnallarni ochiq taqdim etuvchi va ularni indekslovchi onlayn platforma hisoblanadi. DOAJ orqali jahondagi ko'pgina ilmiy jurnallardan foydalanish imkoniyatiga egamiz. DOAJ tarkibiga bugungi kunda 134 mamalakatdan 10000 mingga yaqin jurnallar va 2 mln.ga yaqin maqolalar kiritilgan.

4-rasm. DOAJ sayti interfeysi

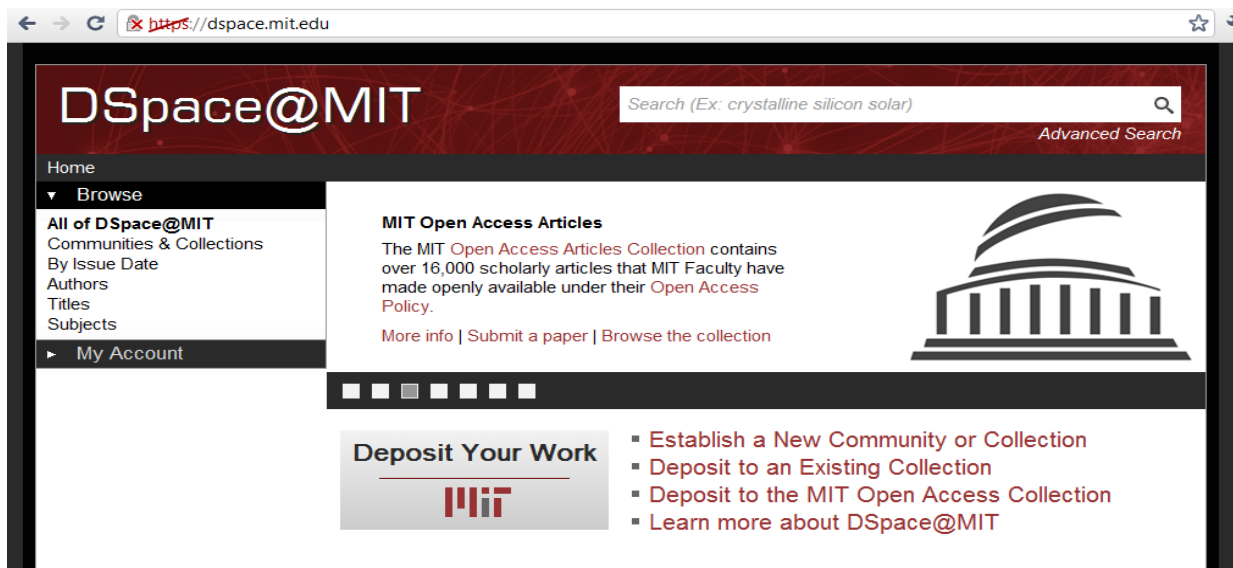
Cyber Leninka - ilmiy elektron kutubxona. Unda asosan ilmiy jurnallar, maqolalar joylashtrilgan. Bu ochiq tizimi mualliflar huquqini Creative Commons Attribution (CC-BY) litsenziyasi asosida himoya qiladi. CyberLeninkada 173 ta ilmiy jurnal, 97 ta OAK tasdig'idan o'tgan jurnallar, 82 000 dan ortiq maqolalar mavjud.

5-rasm. CyberLeninka sayti interfeysi

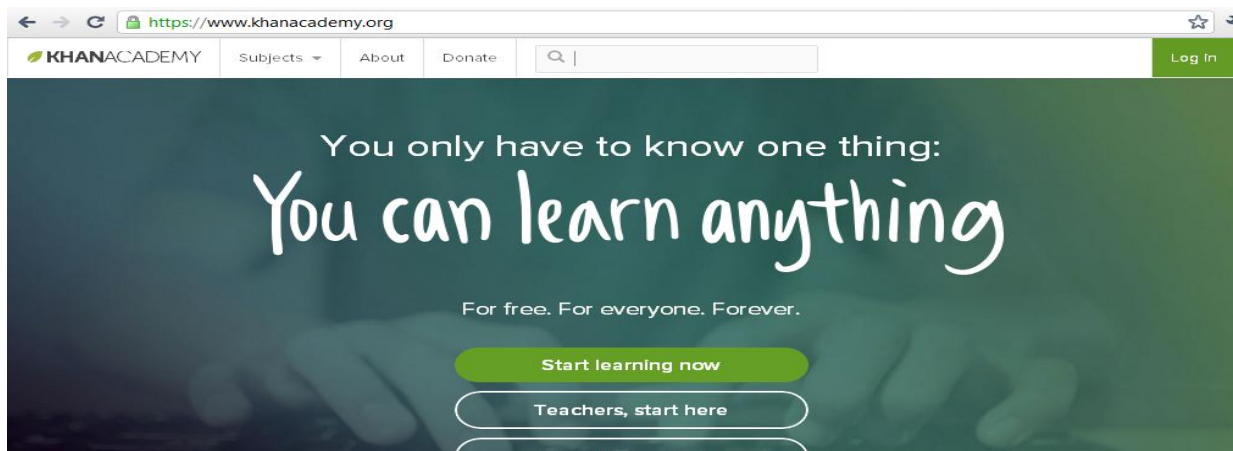
ROAD - ochiq ilmiy resurslar katalogi 2013-yil dekabr oyidan ishlay boshlagan. ROAD o'zida jurnallar, konferensiya materiallari, monografiyalarni mujassamlashtirgan. Resurslarning ko'p qismini ilmiy tadqiqot ishlari tashkil etgani uchun ROAD dan asosan taqiqotchilar, olimlar foydalanadilar.

DSpace@MIT - Massachuset texnik instituti ochiq resurslari. Unda 60 000 dan ortiq maqolalar, dissertatsiyalar va boshqa sohalar bo'yicha resurslar ochiq foydalanishga qo'yilgan. Ma'lumot bazalarini ko'p qismi matematika, fizika va kompyuter texnologiyalariga oiddir.

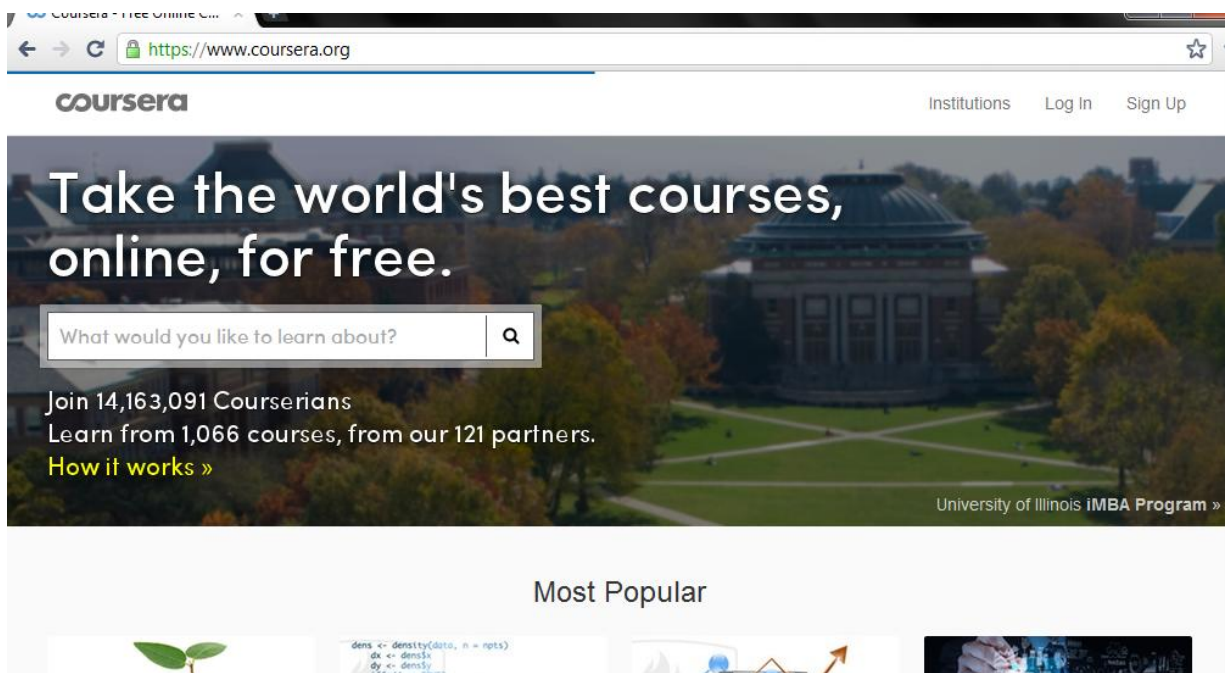
6-rasm. DSpace@MIT sayti interfeysi

Khan Academy - matematika, fizika, biologiya, astronomiya, tabiiy fanlar va boshqa sohalar bo'yicha ochiq videomateriallarga ega bo'lgan jahondagi yirik akademiyalardan biridir. Bu akademiyaning ochiq resurslari tufayli, o'quvchilar ma'ruzalarni uyda tinglab, laboratoriya mashg'ulotlarini sinf xonalarida bajarish imkoniyati yaratib berilgan.

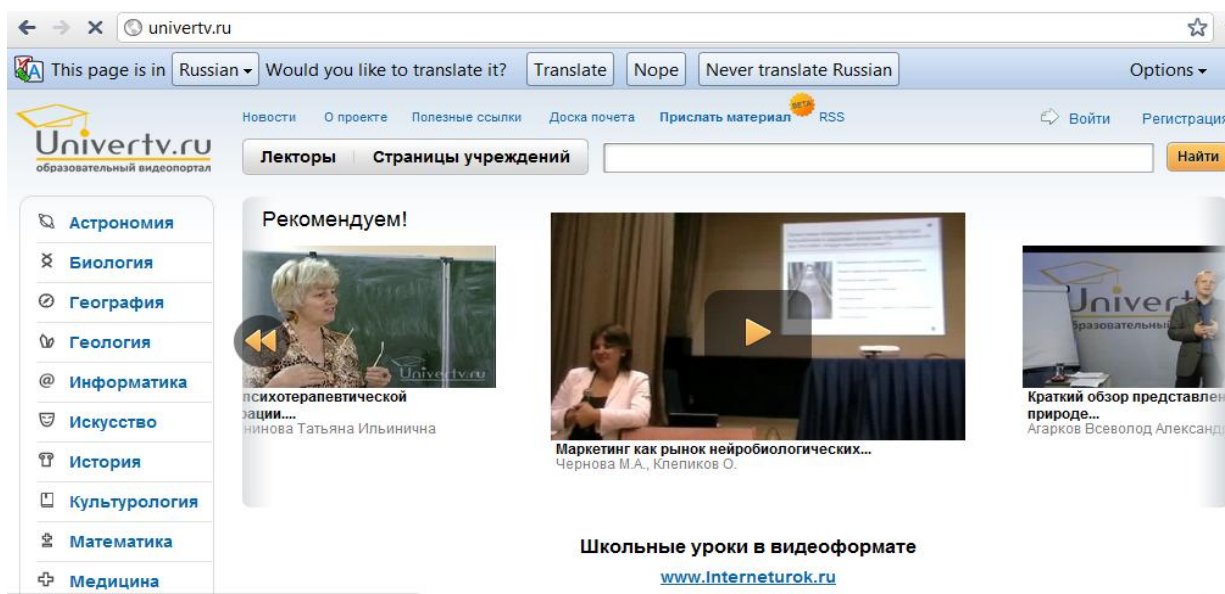
7-rasm. KhanAcademy sayti interfeysi

Coursera - bu jahondagi yetakchi universitetlar o'quv kurslarining onlayn foydalanishga qo'yilgan resurslar to'plami. Ta'lim materiallari tarkibiga videokolleksiyalar, elektron kitoblar, uy vazifalari, testlar, imtihon savollari kiritilgan.

8-rasm. Coursera sayti interfeysi

UniverTV. ru - ochiq talim videoportali. Unda yetakchi o`qituvchi, professor, akademiklarning ma`ruzlarining video ko`rinishi taqdim etiladi. Shu bilan birga portalda ilmiy videokonferensiyalar, jahonniq yetakchi o`qituvchi-professorlarinig ma`ruzalarini ham tinglash imkoniyati yaratib berilgan.

9-rasm. UniverTV.ru sayti interfeysi

Ochiq resurslar shu qatorda jahonning yetakchi nashriyotlari, konsorsiumlari, kutubxona saytlarida ham qo`yilgan. Ulardan foydalanish yo`llarini bilish orqali ta`lim oluvchilar kata imkoniyatlarga ega bo`lishlari mumkin. Bunga misol sifatida SPRINGER nashriyotini tahlil qilamiz.

SPRINGER kompaniyasi 1842-yilda tashkil topgan. SPRINGER fundamental bilimlar, ya'ni matematika, hujjatshunoslik, yangi texnologiyalar, meditsina, ximiya, biologiya va boshqa ijtimoiy fanlar hamda ilmiy jurnallar nashr qiluvchi jahondagi yetakchi yirik nashriyotdir.

SpringerOpen - tizimda 2010-yildan boshlab, ko'plab fan sohalari bo'yicha 160 ta jurnaldan ochiq foydalanish imkoniyati yaratilgan. SpringerOpendagi ochiq jurnallarga bo'lgan talab tez suratlarda oshib ketishi natijasida, 2012-yildan kitoblardan ham ochiq foydalanish imkoniyati yo'lga qo'yildi. Jurnallar va kitoblar nashr qilinishi bilanoq, ularning elektron ko'rinishi SpringerOpen ga joylashtiriladi. Jurnal maqolalari va kitob muallilarining mualliflik huquqlari SPRINGER kompaniyasi tomonidan Creative Commons litsenziyasi asosida muhofaza qilinadi. 2015-yil SpringerOpen o'z foydalanuvchilariga 500 ming elektron resursdan foydalanish imkoniyatini yaratib berdi.

Shu o'rinda **eIFL** konsorsiumining **Open Access** dasturida ish olib borayotgan ijrochilarning ham ochiq elektron resurslarni yaratish va foydalanish uchun taqdim etishdagi olib borayotgan ishlari e'tiborga molik. Bu global tadbir SPARC tomonidan 2008 yilda tashkil etilgan. EIFL ochiq imkoniyat dasturi kutubxonalarni EIFL tizimidagi ochiq imkoniyat haftaligi tadbirida qatnashishga chorlaydi. Bu global miqyosidagi tadbirga tayyorgarlik ko'rishda yordam beradi. Har yili butun dunyo bo'ylab kutubxonalar ushbu xaftalikda ishtirok etadilar. Ochiq imkoniyat bu tezkor online rejimdagi bepul va cheklanmagan dastur bo'lib u tadqiqotchilarning rivojlanishidagi to'siqlarning aniq yechimidir, bu rivojlanayotgan mamlakatlardagi kishilar hayotini yaxshilash imkoniyatini yaratadi.

Yuqorida ochiq ta'limiy resurslar imkon qadar tahlil etilib, ularning ma'lum bir fan yoki tarmoq bo'yicha mustaqil bilim olish, o'z ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati, imkoniyatlari yoritildi. Ochiq ta'limiy resurslardan foydalanish imkoniyatlariga ega bo'lish, xalqaro darajada ta'lim olish imkoniyatlarini o'sishiga, ta'lim sifatini oshishiga, bu orqali sohalarning rivoji, mamlakat taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shadi.

Bugungi kunda mutaxassislar oldida turgan dolzarb vazifalardan biri -mazkur jahon ta'limiy resurslarni imkon qadar keng yoritish, ulardan samarali foydalanish yo'llarini targ'ib etishdan iboratdir.

Foydalanilgan saytlar ro'yhati

1. www.oapen.org
2. www.doab.org
3. www.doaj.org
4. www.cyberleninka.ru
5. www.dspace.mit.edu
6. www.khanacademy.org
7. www.courseva.org
8. www.univertv.ru
9. www.eIFL.net
10. www.springer.com